

Sygn. akt IV Ca 398/13

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 listopada 2013 roku

Sąd Okręgowy w Radomiu IV Wydział Cywilny Odwoławczy w składzie:

Przewodniczący: SSO Joanna Kaczmarek-Kęsik /spr./

Sędziowie: SO Maria Maziarek- Kaźmierska

SO Ewa Mierzejewska

Protokolant: st. sekr. sąd. Aldona Gurtat

po rozpoznaniu w dniu 29 października 2013 roku w Radomiu

na rozprawie

sprawy z powództwa G. van L.

przeciwko K. P. , P. P. (1) , J. P. , B. P. (1)

o zachowek

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Rejonowego w Zwoleniu

z dnia 28 grudnia 2012 roku

sygn. akt I C 113/11

1. zmienia zaskarżony wyrok w punktach: I (pierwszym) w ten sposób, że zasądza kwotę 9 542 (dziewięć tysięcy pięćset czterdzieści dwa) złote 75 (siedemdziesiąt pięć) groszy zamiast 8 658, 12 złotych, IV (czwartym) w ten sposób, że zasądzoną w punkcie I (pierwszym) wyroku kwotę rozkłada na 12 (dwanaście) rat miesięcznych, pierwsza rata w kwocie 797 (siedemset dziewięćdziesiąt siedem) złotych 75 (siedemdziesiąt pięć) groszy a pozostałe raty po 795 (siedemset dziewięćdziesiąt pięć) złotych, zamiast na 24 raty w kwocie po 360,75 złotych każda oraz w punkcie V (piątym) w ten sposób, że znosi wzajemnie między stronami koszty procesu,

2. oddala apelację w pozostałej części,

3. znosi wzajemnie między stronami koszty procesu za instancję odwoławczą.

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 28 grudnia 2012 roku Sąd Rejonowy w Zwoleniu zasądził od K. P., P. P. (1), J. P. i B. P. (1) solidarnie na rzecz G. van L. kwotę 8.658,12 złotych, oddalając powództwo w pozostałej części. Zastrzegł pozwanym K. P., P. P. (1), J. P. i B. P. (1) prawo powoływania się w toku egzekucji zasądzonego od nich świadczenia pieniężnego na ograniczenie odpowiedzialności do wysokości wartości spadku pozostałego po S. P.. Zasądzoną kwotę rozłożył na 24 raty w kwocie po 360,75 złotych każda płatne w terminie do 25-tego dnia każdego miesiąca, przy czym pierwsza rata płatna w terminie tygodniowym od dnia uprawomocnienia się orzeczenia z ustawowymi odsetkami w przypadku uchybienia terminowi płatności którejkolwiek z rat. Ponadto nie obciążył pozwanych kosztami procesu oraz nakazał

ściągnąć od K. P., P. P. (1), J. P. i B. P. (1) solidarnie kwotę 41 złotych tytułem zwrotu części wydatków tymczasowo poniesionych przez Skarb Państwa Sąd Rejonowy w Zwoleńniu.

Podstawę powyższego rozstrzygnięcia stanowią następujące ustalenia:

H. i A. małżonkowie P. byli właścicielami na zasadzie wspólności ustawowej gospodarstwa rolnego położonego w N. i N. Dolnym (...) o łącznej powierzchni 7,5 ha oznaczonego jako działki ewidencyjne o nr (...). 300, 301, 302/1. Nieruchomość ta była zabudowana domem mieszkalnym murowanym, krytym eternitem, oborą murowaną krytą eternitem, stodołą drewnianą krytą eternitem oraz budynkiem gospodarczym murowanym krytym eternitem. Nieruchomość tę H. i A. małżonkowie P. darowali synowi S. P. w dniu 7 lutego 2003 roku. S. P. zamieszkiwał z rodzicami oraz ze swoją żoną K. i dziećmi: P., J., B. i B.. S. P. zmarł 6 lipca 2005 roku. Spadek po nim nabyli: żona K. P. w 1/4 części oraz dzieci: P. P. (1), J. P., B. P. (1) i B. P. (2) po 3/16 części każde z nich. B. P. (2) nie żyje. H. P. zmarł 21 lutego 2008r. i spadek po nim nabyli żona A. P. (1), syn A. P. (2), córka G. van L. po 1/4 części każde z nich oraz wnuki P. P. (1), J. P., B. P. (1) po 1/12 części każde z nich. A. P. (1) zmarła w dniu 28 października 2009 roku. Spadek po niej nabyli: dzieci A. P. (2) i G. van L. po 1/3 części oraz wnuki P. P. (1), J. P., B. P. (1) po 1/9 części każde z nich. A. P. (1) nie pozostawiła po sobie spadku. Córka A. i H. małżonków P. G. van L. utrzymywała kontakty z rodzicami, odwiedzała ich, pomagała w gospodarstwie. Jej dzieci: córka A. i syn R. spędzali u dziadków wakacje. Po przeprowadzce do R. w 1983 roku zamieszkała z pierwszym mężem T. C. i dziećmi w mieszkaniu przy ul. (...), do którego przysługiwało im spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu. Małżonkowie C. uiszcili wkład mieszkaniowy w kwocie 40.500 złotych przed denominacją. Kwota 20.467 złotych przed denominacją została wpłacona po likwidacji książeżeczki (...) wystawionej na nazwisko T. C.. G. C., obecnie van L., otrzymała od matki darowiznę w 1983 roku w kwocie 50.000 zł przed denominacją. Następnie po rozwiązaniu małżeństwa z T. C. powódka wyjechała do Niemiec i tam zamieszkała na stałe. Odwiedzała rodziców, a po śmierci ojca matkę, podczas pobytu w kraju, przysyłała jej paczki. A. P. (1) do śmierci mieszkała z synową i wnukami. Ponościła koszty związane z opłatami za prąd i podatki. W czasie problemów zdrowotnych A. P. (1) korzystała z pomocy K. P. i jej dzieci. Podczas wspólnego zamieszkiwania A. P. (1) i K. P. popadały w konflikty. A. P. (1) utrzymywała się z emerytury wypłacanej przez KRUS osiągając przychód w kwocie 8.093,78 złotych w 2006 roku oraz 7.607,62 złote w 2009 roku. K. P. i jej synowie nie otrzymywali darowizn od spadkodawczyni poza drobnymi kwotami. K. P. wydzierżawiła gospodarstwo rolne w 2007 roku. Z tytułu dopłat unijnych otrzymuje 4.700 złotych rocznie. Do 2010 roku uprawiała tytoń. Utrzymuje się z renty rodzinnej w kwocie 970 złotych miesięcznie. Sfinansowała budowę grobowca po śmierci męża za kwotę 5.000 złotych oraz remont dachu. Powódka G. van L. pracuje w Niemczech i pobiera wynagrodzenie w kwocie 1.400 euro miesięcznie. B. P. (1) jest uczniem Zespołu Szkół Zawodowych im. (...). J. P. jest uczniem Zespołu Szkół (...). P. P. (1) pracuje i pobiera wynagrodzenie w kwocie 2.000 złotych. Nikt ze spadkobierców nie został wydziedziczony, nie zrzekł się dziedziczenia. Wartość nieruchomości zabudowanej objętej księgą wieczystą nr (...) w Sądzie Rejonowym w Zwoleńniu według stanu z chwili darowizny, a cen aktualnych wynosi 112.500 złotych. W niniejszej sprawie spadkodawczyni nie sporządziła testamentu, lecz rozporządziła wspólnie z mężem całym majątkiem za życia poprzez dokonanie darowizny na rzecz syna S.. Uprawniona do zachowku córka spadkodawczyni G. van L. jest uprawniona do otrzymania 1/2 części z 1/3 udziału spadkowego, tj. 1/6 części. Przysługuje jej zatem prawo żądania sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku lub jego uzupełnienia. Pozwani są spadkobiercami obdarowanego, dziedziczą po nim spadek z dobrodziejstwem inwentarza, gdyż pozwani J. P. i B. P. (1) byli małoletni w chwili otwarcia spadku. Ponadto pozwani P. P. (1), J. P. i B. P. (1) są spadkobiercami A. P. (1). Pozwani są legitymowani jako spadkobiercy obdarowanego. Roszczenie kierowane do nich służy ochronie instytucji zachowku, tak aby nie doszło do ominięcia tych uregulowań poprzez dokonanie darowizn za życia. W niniejszej sprawie uprawniona do zachowku nie może zaspokoić swojego roszczenia w inny sposób, gdyż darowizna z dnia 7 lutego 2003 roku wyczerpuje cały spadek. Przy obliczaniu zachowku dolicza się do spadku darowizny dokonane przez spadkodawcę, za wyjątkiem drobnych darowizn oraz darowizn dokonanych przed więcej niż dziesięciu laty, licząc wstecz od otwarcia spadku na rzecz osób nie będących spadkobiercami albo uprawnionymi do zachowku. Oznacza to, że zaliczeniu do spadku podlegają darowizny na rzecz powódki niezależnie od czasu ich dokonania. Wartość darowizny w postaci gospodarstwa rolnego nie była sporna. Wartość darowizny otrzymanej przez powódkę Sąd Rejonowy ustalił w następujący sposób: kwota 50.000 złotych przed denominacją w dacie dokonania darowizny odpowiadała 3,45 przeciętnym miesięcznym wynagrodzeniom

(14.475 złotych) jako podstawa do obliczenia wymiaru świadczeń emerytalno – rentowych (dane ZUS). W dacie orzekania, tj. w III kwartale 2012 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenie wynosiło 3.510,22 złotych (Komunikat Prezesa GUS z dnia 12 listopada 2012 roku – M.P. z 2012 roku, poz. 842), zatem $3,45 \times 3.510,22$ złotych stanowi kwotę 12.110,25 złotych. Wobec powyższego wartość należnego zachowku stanowi wynik następujących wyliczeń: wartość nieruchomości rolnej 112.500 zł + 12.110,25 zł tj. 124.610, 25 zł : 6 = 20.768,37 złotych, odliczając kwotę równowartości darowizny 12.110, 25 złotych = 8.658,12 złotych. W ocenie Sądu Rejonowego 8.658,12 złotych wynosi zachówek należny powódce tytułem uzupełnienia.

Jako podstawę prawną rozstrzygnięcia Sąd Rejonowy wskazał przepis art.991 w związku z art. 994 § 1, art. 1000 § 1 i 2 i art. 1034 §1 k.c.

Z uwagi na nabycie spadku po S. P. z dobrodziejstwem inwentarza Sąd I instancji na podstawie art. 319 k.p.c. orzekł o prawie pozwanych do powoływania się w toku egzekucji na ograniczenie ich odpowiedzialności.

W ocenie Sądu Rejonowego w niniejszej sprawie nie zachodzą przesłanki stanowiące o sprzeczności żądania zachowku z zasadami współżycia społecznego. W tym zakresie strona pozwana nie sprostowała dyspozycji art. 6 k.c. i art. 232 k.p.c. Nie stanowi spełnienia tej przesłanki istniejący pomiędzy stronami konflikt. Poza tym, o ile stosowanie art. 5 k.c. nie jest z zasady wyłączone w procesie o zachówek, to muszą zachodzić ku temu szczególne okoliczności. W przeciwnym razie podważałoby to sens samej instytucji zachowku.

Dokonując rozłożenia świadczenia na raty Sąd Rejonowy uwzględnił sytuację materialną pozwanych. K. P. utrzymuje się z renty rodzinnej, zaprzestała prowadzenia gospodarstwa rolnego (dzierzawa) i uprawy tytoniu. Dwaj pozwani pobierają jeszcze naukę i pozostają na utrzymaniu matki, która korzysta z pomocy finansowej syna P.. Powódka zaś otrzymuje stałe wynagrodzenie w kwocie 1.400 euro miesięcznie. Dlatego też na podst. art. 320 k.p.c. Sąd rozłożył zasądzoną kwotę na 24 równe raty w kwocie 360,75 złotych płatne w terminach określonych w wyroku.

Jako podstawę prawną rozstrzygnięcia o kosztach postępowania Sąd wskazał przepis art. 102 k.p.c. oraz art. 113 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 167, poz. 1398 z późniejszymi zmianami) w związku z art. 100 k.p.c.

Apelację od powyższego wyroku wniosła powódka zaskarżając wyrok w całości i zarzucając:

- naruszenie prawa materialnego przez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, w szczególności art. 994 k.c.,
- naruszenie prawa procesowego, w szczególności art. 233 k.p.c., przez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów poprzez nierozważenie całego zebranego w sprawie materiału dowodowego, a w szczególności polegające na pominięciu w rozważaniach i nie ustosunkowanie się do zebranych w sprawie dokumentów w postaci przydziału lokalu mieszkaniowego oraz pisma z (...) Spółdzielni Mieszkaniowej,
- sprzeczność istotnych ustaleń Sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego przez obliczenie wysokości zachowku należnego powódce w oparciu o błędne ustalenia faktyczne,
- naruszenie prawa procesowego, w szczególności art. 102 k.p.c. przez uznanie, iż w niniejszej sprawie istnieje przypadek szczególnie uzasadniający nieobciążanie strony przegranej kosztami w ogóle.

Wskazując na powyższe wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku przez zasądzenie kwoty zachowku zgodnie z żądaniem powódki ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja jest częściowo zasadna.

Zasadny jest zarzut sprzeczności istotnych ustaleń Sądu z zebraniem materiałem dowodowym przez obliczenie wysokości zachowku należnego powódce w oparciu o błędne ustalenia faktyczne. Przede wszystkim wskazać należy, iż Sąd Rejonowy błędnie ustalił substrat zachowku bowiem wadliwie określił wartość darowizn doliczonych do spadku, tj. darowizny dokonanej na rzecz S. P. oraz darowizny dokonanej na rzecz G. van L..

Powódka w sprawie niniejszej dochodzi roszczenia o zachówek jedynie po A. P. (1). W pozwie powódka wskazała, iż wartość gospodarstwa rolnego darowanego przez jej rodziców S. P. w dniu 7 lutego 2003 roku wynosi 112.500 zł (wartość gruntu) plus 67.500 zł (wartość zabudowań) co daje łącznie kwotę 180.000 złotych (por. pozew, k. 4). Wartość ta nie była kwestionowana przez pozwanych w toku procesu zatem bezzasadne było przyjęcie przez Sąd Rejonowy kwoty 112.000 zł jako wartości gospodarstwa rolnego darowanego S. P.. Na rozprawie apelacyjnej w dniu 29 października 2013 roku powódka potwierdziła, że dochodzone przez nią roszczenie dotyczy jedynie zachowku po A. P. (1), a nadto wskazała, iż wartość gospodarstwa rolnego darowanego S. P. wynosi 180.000 złotych, zaś pozwani potwierdzili tę okoliczność (k. 193).

Wobec powyższego przy ustalaniu zachowku należnego powódce po A. P. (1) do wartości spadku należało doliczyć darowiznę dokonaną przez tego spadkodawcę na rzecz S. P.. Gospodarstwo rolne położone w N. i N. Dolnym (...) o łącznej powierzchni 7,5 ha składające się z działek o nr ewidencyjnych: 97, 98, 122, 123, 229, 230, 287, 288, 327, 358, 371, 191, 192, 121, 326, 373, 228, 286. 300, 301, 302/1, dla którego prowadzona jest księga wieczysta KW nr (...) stanowiło majątek wspólny A. P. (1) i H. P. (odpis aktu notarialnego z dnia 7 lutego 2003r., k. 78). W świetle art. 43§1 k.r.o. oboje małżonkowie mają równe udziały w majątku wspólnym. Zatem udział A. P. (1) w gospodarstwie rolnym wynosił 1/2. Skoro roszczenie powódki dotyczy zachowku po A. P. (1) to przy obliczaniu zachowku należy doliczyć do spadku po A. P. (1) darowiznę dokonaną jedynie przez A. P. (1) a zatem wartość udziału wynoszącego 1/2 we współwłasności gospodarstwa rolnego. Wartość ta w świetle zgodnego stanowiska stron wynosi 90.000 złotych.

Zasadny jest również zarzut dotyczący nieprawidłowego doliczenia do spadku przy obliczaniu zachowku darowizny dokonanej na rzecz G. van L. w kwocie 50.000 złotych.

W ocenie Sądu Okręgowego, ustalenie Sądu Rejonowego w Zwoleniu, iż powódka otrzymała darowiznę w kwocie 50.000 złotych jest prawidłowe. Ustalenie to zostało oparte na protokołach zeznań samej powódki w sprawie sygn. akt I Ns 2292/00 Sądu Rejonowego w Radomiu o podział majątku wspólnego, w oparciu o protokoły zeznań świadków w tej sprawie, a także w oparciu o zeznania świadka J. M. (1) złożone w sprawie niniejszej. W sprawie sygn. akt I Ns 2292/00 Sądu Rejonowego w Radomiu G. van L. zeznała, iż wkład budowlany na mieszkanie nabyte w czasie trwania jej małżeństwa pochodził z darowizny od jej rodziców w kwocie ok. 50.000 zł, którzy kwotę tę dali jedynie jej bowiem wpłacili tę kwotę na jej książeczkę oszczędnościową (k. 38 akt I Ns 2292/00 Sądu Rejonowego w Radomiu). Twierdzenia te znalazły potwierdzenie w zeznaniach świadka J. M. (2), który na rozprawie w dniu 21 kwietnia 1995 roku zeznał, iż był świadkiem, jak ojciec G. van L. H. P. dał jej pieniądze w kwocie 50.000 zł z przeznaczeniem na mieszkanie (k.63 akt I Ns 2292/00 Sądu Rejonowego w Radomiu). Również A. P. (1) zeznając w charakterze świadka w sprawie I Ns 2292/00 Sądu Rejonowego w Radomiu potwierdziła fakt darowizny kwoty nie mniejszej niż 10.000 zł (k. 70 verte I Ns 2292/00 Sądu Rejonowego w Radomiu). Sąd Rejonowy nie dał wiary zeznaniom powódki złożonym w sprawie niniejszej w zakresie, w którym twierdziła, że nie otrzymała od rodziców żadnej darowizny. Sąd Okręgowy ocenę tę podziela. Wobec wszechstronnego rozważenia materiału dowodowego w pisemnym uzasadnieniu zaskarżonego wyroku brak jest podstaw do jego powtarzania. Wbrew zarzutom apelacji ocena dowodów dokonana przez Sąd Rejonowy w tym zakresie nie uchybia regułom przewidzianym w art. 233 k.p.c. Ocena ta odpowiada zasadom logicznego rozumowania oraz regułom doświadczenia życiowego. Sąd Okręgowy ocenę tę podziela. Błędne jest natomiast ustalenie, że darowiznę w kwocie 50.000 zł powódka otrzymała jedynie od matki. Już w sprawie Sądu Rejonowego I Ns 2292/00 powódka podnosiła, że kwotę tę otrzymała w darowiznie od rodziców. Z racji pozostawania A. P. (1) i H. P. w ustroju wspólności majątkowej, uznać należy, że owa darowizna została poczyniona przez oboje rodziców, a zatem doliczeniu do spadku w świetle art. art. 43§1 k.r.o. podlega połowa kwoty 50.000 zł przed denominacją, tj. 25.000 złotych przed denominacją. Wartość darowizny otrzymanej przez powódkę należało ustalić według stanu z chwili jej dokonania i wartości z chwili ustalania zachowku (art. 995 § 1 k.c.). Kwota 25.000 złotych

przed denominacją w dacie dokonania darowizny odpowiadała 1,73 przeciętnemu miesięcznemu wynagrodzeniu, które wówczas wynosiło 14.475 złotych (bezsporne). Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w II kwartale 2013 roku wynosiło natomiast 3.785,38 złotych, a zatem 1,73 x 3.785,38 zł daje kwotę 6.548,70 złotych stanowiącą wartość darowizny.

A. P. (1) rozporządziła całym swoim majątkiem za życia, dokonując wskazanych darowizn. Dlatego G. van L. jest uprawniona do otrzymania zachowku w wysokości 1/2 części przypadającego jej udziału 1/3 części spadku, tj. 1/6 części. Przysługuje jej na podstawie art. 991 § 2 k.c. roszczenie przeciwko spadkobiercom, a jeżeli nie może otrzymać zachowku od spadkobiercy, to na podstawie art. 1000 § 1 k.c. przeciwko obdarowanemu, o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do uzupełnienia zachowku ponad kwotę otrzymanej darowizny. Dług obdarowanego przechodzi na jego spadkobierców jako dług spadkowy. Dlatego pozwani są legitymowani biernie w sprawie niniejszej (art. 1030 i nast. k.c.).

Przy obliczaniu zachowku należy doliczyć do spadku darowizny w kwotach: 90.000 zł oraz 6548,70 zł. Łącznie substrat zachowku wynosi zatem 96.548,70 zł. Wartość zachowku przysługującego powódce po A. P. (1) wynosi 1/6 tej kwoty, tj. 16.091,45 złotych. Kwotę tę należy pomniejszyć o wartość darowizny uczynionej na rzecz powódki przez spadkodawczynię według stanu z chwili jej dokonania i wartości z chwili ustalania zachowku, tj. 6.548,70 złotych. Kwota należna powódce od pozwanych tytułem uzupełnienia zachowku po A. P. (1) wynosi 9.542,75 złotych. Dlatego Sąd Okręgowy zmienił zaskarżony wyrok w zakresie pkt I.

W art. 320 k.p.c. przewidziana jest możliwość rozkładania świadczenia zasądzonego w wyroku na raty. Orzeczenie takie może usprawiedliwić jedynie wyważona i właściwa ocena uzasadnionych interesów oraz sytuacji życiowej osoby zobowiązanej i uprawnionej do świadczenia. K. P. utrzymuje się z renty rodzinnej w kwocie 970 złotych miesięcznie. B. P. (1) oraz J. P. są uczniami szkół średnich. P. P. (1) pracuje za wynagrodzeniem w kwocie 2.000 złotych. Jedynym ich majątkiem jest gospodarstwo rolne położone w N. i N. Dolnym (...) o łącznej powierzchni 7,5 ha oznaczonego jako działki ewidencyjne o nr (...). 300, 301, 302/1. Natomiast powódka pracuje w Niemczech i pobiera wynagrodzenie w kwocie 1.400 euro miesięcznie. Z tego względu, biorąc pod uwagę wszystkie okoliczności sprawy, a w szczególności wynik sprawy, wysokość zasądzonego zachowku, sytuację majątkową i rodzinną stron, rozłożenie na raty zasądzonej kwoty należy uznać za zasadne. Umożliwi to pozwanym realne wywiązanie się ze zobowiązania wobec powódki, a także nie spowoduje zagrożenia dla zaspokojenia słusznych potrzeb powódki. Mając na uwadze powyższe oraz biorąc pod uwagę wpływ czasu od wydania orzeczenia przez Sąd Rejonowy i możliwość zgromadzenia przez ten czas stosownych środków finansowych przez pozwanych Sąd Okręgowy zmienił orzeczenie w zakresie dotyczącym rozłożenia świadczenia na raty.

Zasadny okazał się zarzut naruszenia art. 102 k.p.c. W sprawie niniejszej nie wystąpiły szczególnie uzasadnione okoliczności, które uzasadniałyby odstępianie od zasady odpowiedzialności za wynik sprawy. Powódka wygrała proces w 51,58%, a przegrała w 48,42%. Biorąc pod uwagę wynik sprawy oraz zasadę odpowiedzialności za wynik procesu należy uznać, iż istniały podstawy do wzajemnego zniesienia między stronami kosztów procesu za obie instancje w oparciu art. 100 k.p.c.

Zważywszy na powyższe Sąd Okręgowy na mocy art. 386 § 1 k.p.c. zmienił zaskarżony wyrok częściowo zaś na podstawie art. 385 k.p.c. oddalił apelację w pozostałej części jako pozbawioną uzasadnionych podstaw.

O kosztach za instancję odwoławczą orzeczono na podstawie art. 108 § 2 w związku z art. 100 k.p.c.